

виокремлювалися не лише на теренах нашої держави, але й були запозиченими з традицій інших країн світу, також беззаперечними є впливи віри і релігії, історико-національних та регіональних особливостей.

Література

1. Войтович В. М. Українська міфологія. Українська міфологія. Вид. 3-є. Рівне : Видавець В. Войтович, 2012. 664 с.
2. Домненко Т. В. Семантика кольору в контексті культури української вишивки. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2016. Випуск 43. Частина 1. С. 141–146.
3. Історико-культурологічні аспекти семантики кольору. URL: https://www.koloristika.in.ua/t_kak.php (дата звернення 18.05.2020).
4. Кольори національної вишивки – бачення кольорів. URL: https://art-time.at.ua/load/katalog_uzoriv/simvolika_ukrajinskoji_vishivki/kolori_nacionalnoji_vishivki_bachennja_koloriv/52-1-0-656 (дата звернення 18.05.2020).
5. Патлатюк Ю. Особливості кольорової символіки в англійській лінгвокультурі. *Науковий пошук студентів XXI ст.*: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. 412 с.

Фідкевич Олена,
*кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: elena.fid@ukr.net*

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ : ШЛЯХИ СИМВОЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: вишиванка, символ, образ, українська поезія, вірш.

Вишиванка для українців – це не просто елемент національного строю, це важливий світоглядний символ. У її різнокольорових візерунках закодована українська міфологія, релігія, давнє мистецтво наших предків, душа народу.

Саме так вишиванку найчастіше представлено в сучасній українській поезії, зокрема у вірші Ю. Хандожинської, який і починається власне з чіткого визначення: «Вишиванка – символ України». Національні концепти «вишиванка» і

«калина» в цьому лаконічному поетичному творі знаходяться на одному щаблі із архетипом «мати», що надає йому суто українського контексту і осмислення:

Вишиванка – символ України,
Віддзеркалення вкраїнської душі,
Де рясніють кетяги калини
Й мамина сльоза на полотні.

У цьому вірші вишиванка не є авторським індивідуальним символом, як і у переважній кількості віршів українських поетів. Це передусім відображення, ретрансляція процесу символізації цього елемента українського національного одягу, його вишиваних орнаментів у народній свідомості.

Наразі актуалізація символу вишиванки пов'язана із процесом розбудови незалежної української держави впродовж останніх десятиріч. Через нього репрезентуються архетипи «мати», «земля», «природа», «доля», «свобода» в українському національному вимірі. І сама вишиванка стає ознакою залучення до українського світу, до українських цінностей. За словами Ліни Костенко: «Носи вишиванку – шануй українське».

Така тенденція осмислення образу вишиванки простежується у віршах В. Дерія «Одягнімо, друже, вишиванку» (символ національного єднання), Л. Вознюк «Сорочка-оберіг» (символ долі і материнської турботи), Є. Зозуляка «Розкажи вишивальниці-юно...» (символ волі), А. Канич «Вдягни вишиванки» (символ національної ідентичності) й ін.

Багато віршів про вишиванку належить поетам, які пишуть вірші для дітей. Цей факт має своє пояснення, тому що саме в дитинстві закладається любов до рідної землі, природи, традицій. Саме тому образ вишиванки яскраво представлено в українській поезії для дітей, адже вона має значний виховний потенціал й увиразнену дидактичну спрямованість (Любиченко Н., Хоросницька М., Гринько В., Май Н., Яковенко Я. та інші).

Символізація образу вишиванки в цих віршах відбувається переважно поза авторською індивідуальною художньою системою, під впливом передусім світоглядних філософських потреб осмислення явища [1, с. 635], а сам символ «вишиванка» актуалізується як «концепт-артефакт», який відноситься до «ментально-психонетичного комплексу» [2, с. 247].

Таким чином, у дослідженні образу вишиванки в українській поезії важливо ураховувати її ментально обумовлену складову, яка ґрунтується на архетипічній основі. Саме ця ментальна складова є визначальною для багатьох поетів у процесі символізації вишиванки в їхніх творах.

Але цікавим для подальших ґрунтовних досліджень цього питання є розгляд символу вишиванки як результату індивідуального творчого осмислення автора, що має ознаки його автентичної художньої системи і засобів презентації.

Це передовсім вірш Д. Павличка «Два кольори», що започаткував романтичну традицію сприйняття двох найпоширеніших складових символу

вишиванки: червоного і чорного кольорів, яке наслідувалося пізніше багатьма поетами:

Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба,
Два кольори мої, два кольори:
Червоне – то любов, а чорне – то журба.

Поет написав вірш «Два кольори» 29 лютого 1964 року. За спогадами доньки композитора О. Білаша, він є результатом творчої сублимації з приводу, здавалося б, незначної події – зустрічі із жінкою, на плечах якої була чорна хустка з червоними трояндами. І в уяві поета одразу склалася антитеза «червоне – то любов, а чорне – то журба».

Цікаво, що таке ж осмислення чорного і червоного кольорів вишиванки представлено у вірші М. Сома, який також видано в 1964 році і входить до його збірки «Вишиванка».

З вечора пригожого аж до ранку
Вишивала дівчина вишиванку.
Вишивала, дівчина, вишивала,
Чорну і червону нитку брала.

А що чорна ниточка – розставання,
А червона ниточка – то кохання.
Щоб та чорна ниточка часто рвалась,
А червона ниточка гладко слалась.

Утім у народній традиції ці кольори, зазвичай, не були настільки однозначними й антагоністичними, як в авторському сприйнятті Д. Павличка і М. Сома.

За думкою А. Вежбицької, концепти кольору у свідомості народу пов'язані з певними універсальними елементами людського досвіду, до яких відносять вогонь, сонце, рослинний світ, землю, день, ніч [3].

Слід зазначити, що чорний колір в Україні має багато значень і символізує не тільки сумні події. Досить широко поширені в українців чорні вишиванки. Вони символізували мудрість і накопичені знання поколінь, тому їх часто носили літні люди. Крім того, чорний колір символізує землю, родючість, добробут, тому його нерідко використовують у предметах побуту і в одязі. Навіть весільні вишиванки в деяких районах вишивали орнаментами чорного кольору, щоб побажати молодим багатства і родючості.

Червоний колір, дійсно, часто використовували для вишивки святкового одягу, дитячої та юнацької вишиванки, весільного одягу. Має червоний колір і оберегові і сакральні функції, оскільки він є дуже активним і сильним, що дає велике енергетичне підживлення, життєву силу стихії Вогню. Переважає червоний

колір і на більшості весільних рушників, тому що символізує любов, радість, безперервність роду і кровну спорідненість.

Червоний колір в орнаменті також являв собою кров, яку проливали українські воїни в битвах за свій народ, тобто набував трагічного значення, притаманного чорному кольору.

Отже, чорний і червоний кольори у віршах Д. Павличка і М. Сома мають ознаки індивідуальної символізації, яка ґрунтується на притаманному для цих поетів романтичному сприйнятті світу, хоча із збереженням відчуття її сакрального коду, коду людського життя.

У вірші О. Самійленка «Ненаписаний лист Тараса Шевченка», привертає увагу незвичний образ Бога у вишиванці, українського Бога Тараса Шевченка, який спрямовує його творчість і визначає сутність його поезії.

Торочили: пропащий він, п'яниця,
Брехнею перейшли і небо, й світ.
Я вас не бачу – є селянські лиця,
Яких достоїн пензель і граніт.

У серці Бог. Він носить вишиванку.
Кріпачка тому Богу за жону.
Він береже її – засмучену селянку,
А я йому борги не повернув.

Образ Ісуса у вишиванці зустрічаємо і у вірші С. Жадана «Як це діється тут, на Сході?» (1918), але символ вишиванки тут набуває трагічного звучання: «комір у нього на вишиванці темніє, ніби шрам на горлі».

Це, безперечно, символ із потужним асоціативним потенціалом, що характерно для поезії постмодернізму, і детально аналізувати його змістове наповнення, мабуть, недоцільно, але контекст подій на Сході грає важливу роль в осмисленні вишиванки в цьому вірші як символу вселенської скорботи і трагічної долі українського народу:

А в церкві знаються на законах.
Лежить вогонь на кожнім мерцеві.
В церкві святі на старих іконах
одягнені просто, як всі місцеві.

Ісус на іконі сумирний вранці,
мовить слова – печальні, нагорні.
Комір у нього на вишиванці
темніє, ніби шрам на горлі.

Оригінальною є символічне осмислення вишиванки і у вірші «Вишиванка» Ю. Іздрика, який представляє світ як густу вишиванку, де переплутано кольорові нитки, нав'язано чимало вузлів і перехрещено людських доль:

за що не візьмешся – вузлів плутанина
заплетені сіті пропущені петлі
між схрещених нитей прошито людину
недбалою стьожкою гладдю чи хрестиком
стежки ніби стяжки затягнуті туго
у мережу що межує з мереживом.

мій боже! мій боже! – кричиш йому в вухо
та будь же уважний чи хоч обережний!
та глухо у бога і хтось безперервно
пряде і гаптує пусту мішковину
а берег далекий манить берегами
і кожна дорога – тонка павутина

опучками пальців без голки без ножиць
зубами чи нігтями – хто вже як може
невидиму нитку на інші несхожу
виплутує кожен... ну мало не кожен

кохана
дитинко
ми й в сутінках світу
де поспіхом навхрест прострочено мить
знайдемо свою павутинку зі світла
вона не урветься –
вона задзвенить

Поезія Ю. Іздрика суб'єктивна й асоціативна, її оригінальність ґрунтується на сприйнятті світу як хаотичного поєднання різних явищ, понять, відсутності гармонії.

Сталий, традиційний образ вишиванки осмислюється ним не як упорядкована система, де все гармонійно і має свій певний сенс. У Ю. Іздрика вишиванка – це не вишите життя на полотні, як у Д. Павличка, що минає за своїми законами. Це незрозуміла людині система «недбалих стьожок» (недбалість, взагалі-то, не є ознакою народної вишивки!)

Людина, за Ю. Іздриком, живе у «вузлів плутанині» абсурдному світі, де кожен виплутує свою «нитку» й шукає «павутинку зі світла» і де неможливо осягнути і змінити світ, можливо лише змінити себе. За цими образами ниток, шиття й вишивання – постмодерна філософія життя у світі без опори, «на нитках», де кожний має шукати свою «павутинку із світла».

Отже, навіть ця невеличка добірка віршів дозволяє зробити висновок, що основні тенденції символізації образу вишиванки в поезії – це як відтворення

традиційного сприйняття її як духовного коду українців, так і індивідуалізоване художнє сприйняття, яке має оригінальну суб'єктивну складову і яка водночас додає загальноприйнятому сприйняттю цього символу нових ознак відповідно до контексту поетичних творів, до особливостей художніх систем авторів.

Література

1. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : Монографическое учеб.пособие. Киев : Фитосоциоцентр, 2002. 335 с.
2. Літературознавчий словник-довідник. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів . Київ : Академія, 1997. 749 с.
3. Wierzbicka A. «There are no "color universals" but there are universals of visual semantics», *Anthropological Linguistics*, vol. 47., no. 2, 2005. pp. 217–244.

Фільо Марина,
*учитель початкових класів,
старший учитель, учитель вищої категорії
Свалявської гімназії Свалявської районної ради
Закарпатської області,
e-mail: filjo_marina@ukr.net*

« ...І НЕХАЙ ГУБИТЬСЯ КОЛІР У НИТКАХ...» (З ІСТОРІЇ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ВИШИВАНКИ)

Ключові слова: вишиванка, вишивка, орнамент, колір, Закарпаття.

Закарпаття – одна з небагатьох областей, яка має велику різноманітність локальних варіантів вишивки як одягової, так вишивки інтер'єрного призначення. У давнину вишивали здебільшого скатертини та рушники, якими господині прикрашали свої хати, використовуючи народні традиції не тільки українців, а також багатьох національних меншин (словаків, угорців, румунів), які тут проживали впродовж багатьох століть.

В угорських хатах тримали на кухні *falvédö* (фолвидо), або «захист стіни». Такі «настінні рушники», мали багато угорських родин на Виноградівщині, Берегівщині та інших районів Закарпаття. Вони захищали кухонну стіну від плям і водночас були свого роду «благословінням дому».

Вишиванка для закарпатця – це не тільки елемент одягу та атрибут патріотичного кітчю – це дещо більше: святе, духовне – генетична пам'ять, у якій зашифрований особливий код нації.

Ось які історичні назви має різний одяг на Закарпатті: